

Meşrutiyet Devri Tarih Eğitimi Dair Bir Kaynak:

Fatihli Mehmet Tevfik Paşa Ve Eseri “Osmanlı Tarihi”

A Source Book on Ottoman History Education in Period of Meşrutiyet:

Fatihli Mehmet Tevfik Paşa and His “Ottoman History”

Galip ÇAĞ*

İsmet SARIBAL**

Özet: Meşrutiyet devri tarih ders kitapları, gerek devrin yönetiminin tarihe olan bakış açısını yansıtmaları gerekse de bu devirde yetişen ve Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran nesillerin zihnindeki tarih algısının şekillenmesindeki etkileriyle oldukça önemli, ilk elden kaynaklardır. Bu nedenle meşrutiyet devri ders kitaplarının incelenmesi ve muhtevalarının bilinmesi ciddi bir önem arz eder. Çalışmamız, bu bağlamda meşrutiyet devrinde uzun yıllar askeri idadilerde ders kitabı olarak okutulan bir “Osmanlı Tarihi”ni ve yazarı Fatihli Mehmet Tevfik Paşa’yı tanıtmak amacıyla hazırlanmıştır.

Fatihli Mehmet Tevfik Paşa’nın eserini, askeri idadilerde okutulması nedeniyle dönemin diğer tarih ders kitaplarından ayrı tutmak gerekir. Çünkü başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere askeri idadilerde yetişen, Türkiye Cumhuriyeti’ne yön veren birçok isim Fatihli Mehmet Tevfik Paşa’nın eserleriyle tarihi öğrenmiştir. Fatihli Mehmet Tevfik Paşa ile Atatürk’ün yolu bir noktada daha kesişmektedir. Atatürk’ün Manastır Askeri İdadisi’ndeki tarih öğretmenin adı Mehmet Tevfik Bilge’dir. Atatürk’ün kendisinden övgüyle bahsettiği, Türk Tarih Kurumu’nun üyeliğine atadığı ve bir dönem mebusluk da yaptırdığı Mehmet Tevfik Bilge isim benzerliği nedeniyle Mehmet Tevfik Paşa ile karıştırılmıştır. Birçok araştırmada Mehmet Tevfik Bilge’ye atfedilen Osmanlı Tarihi adlı eserin aslında Mehmet Tevfik Paşa’ya ait olduğunun izahı çalışmamızın diğer ana temasıdır.

Anahtar Kelimeler: Ders Kitabı, Tarih, Osmanlı, Fatihli Mehmet Tevfik, Tarih Öğretimi

Abstract: Meşrutiyet era history textbooks are importance reliable resources not only they reflect the understanding of the Meşrutiyet by the state but also of the effects of these books on generations who later founded the republic. Therefore making research about these textbooks have great importance to understand the matter. This work aims to introduce Fatihli Mehmet Tevfik Pasa who wrote a history course book wich was studied among all military schools of Meşrutiyet era.

Mehmet Tevfik Pasa’s history book must be considered different since it was studied in all military schools where Mustafa Kemal Atatürk and other leading figures of early republic studied

* Sorumlu yazar, Yrd. Doç. Dr., Karatekin Üniversitesi, Ekonomik ve İdari Bilimler Fakültesi, E-posta: galipcag@gmail.com

** Öğrt. Grv., Karatekin Üniversitesi, Ekonomik ve İdari Bilimler Fakültesi

history through this book. Mehmet Tevfik Paşa and Atatürk's fate intercepts once again because Atatürk's favourite teacher's name at Manastır Military School was also Mehmet Tevfik . Mehmet Tevfik Bilge was respected by Atatürk so much that he was appointed as the head of Turkish History Institute and later served as a member of parliament of Turkish Republic. This Mehmet Tevfik Bilge, history teacher of Atatürk, was confused with Mehmet Tevfik Paşa who was the writer of the history books which Atatürk studied. In several researches, this history book mentioned above was attributed to Mehmet Tevfik Bilge instead of Mehmet Tevfik Paşa. We try to understand and explain this misunderstanding through this work as well.

Keywords: Textbook, History, Ottoman, Fatihli Mehmet Tevfik, Teaching of History

Giriş

Fransız İhtilali'nin doğurduğu eşitlik, hürriyet fikirleriyle birlikte yayılan milliyetçilik rüzgârı, çok uluslu imparatorlukların çöküşüne zemin hazırlamış, milli birliklerini sağlayan ulusların bağımsızlıklarını elde edebilmesinin önünü açmıştı. Ulus devletler kurulurken yaşanan sanayi devrimiyle emperyalizmin ivme kazanması, kapitalist ekonomilerin gelişmesi gibi büyük çaplı sosyal ve ekonomik etkileri olan olayların cereyan etmesi de hayatın her alanında gerçekleşecek büyük bir değişimin kıvılcımını ateşlemiştir.

Bu değişim sürecinde gücün kaynağını teşkil eden silah teknolojisi ve buna paralel olarak aşama kaydeden teknik bilimler yanında tarih bilimi de değişmiş, eğitimin bir hak olarak toplumun geneline sunulmasıyla tarihçilik ve tarih eğitimi ön plana çıkmıştı. Özellikle ulus devletlerin milli birliklerini oluşturmak adına tarih eğitimi önemli ve etkili bir araç olarak kullanmaları tarihe duyulan ilgiyi arttırmıştı. Osmanlı Devleti de, öncesinde gerçekleştirdiği eğitim reformlarına paralel olarak, 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle tüm okullarda resmi müfredata tarih derslerini ekleyerek sürece dâhil olmuştu. Tarih derslerinin müfredata girmesiyle birçok tarih ders kitabı yazılmıştı. Bu dönemde içerik ve kullanılan üslup açısından dikkat çeken en önemli eserlerden biri de Fatihli olarak tanınan Mehmet Tevfik Paşa'nın kaleme aldığı ve uzun süre askeri idadilerde ders kitabı olarak okutulan "Osmanlı Tarihi" idi.

Fatihli Mehmet Tevfik Paşa: Hayatı ve Eserleri

Mehmet Tevfik Paşa 1855 yılında İstanbul'un Fatih semtinde doğmuştur. Harp Akademilerinden 1880-1881 yılında mezun olan 33.Dönem kurmay subaylardandır. 1915 yılında II. Ferik (Tümgeneral) rütbesinden emekli iken vefat etmiştir. Osmanlı Ordusu'nun

çeşitli kademelerinde görev alan Mehmet Tevfik Paşa Mekâtib-i Askeriye Müfettişliği gibi önemli görevlerde bulunmuştur (İşkora, 1966: 169).

Ataşemiliterlik ve çeşitli manevralara gözlemci olarak katılması sebebiyle Paris, Londra, Brüksel gibi Avrupa'nın önemli merkezlerinde uzun müddet ikamet eden Mehmet Tevfik Paşa, Osmanlılığı muhafaza ederek Avrupalılaşmayı savunmaktaydı. Bu bağlamda milleti yetiştirmek için halkın fikri terbiyesinin yükseltilmesi gerektiğine inanmaktaydı. Sade bir dilde herkesin anlayabileceği tarzda kitaplar, gazeteler yayınlamak istemişti. Meslek olarak askerliğe hissen tarihçiliğe büyük bir ilgi duyan Mehmet Tevfik Paşa bu emeline Tarih-i Osmanî, Şehzade Cem, Esatir-i Yunaniyan, Anibal gibi tarihi eserler yazarak ulaşmıştı. Özellikle Osmanlı Tarihi adlı eseri askeri idadilerde ders kitabı olarak okutulması nedeniyle paşaya son dönem Osmanlı subayları arasında haklı bir ün kazandırmıştı. II. Meşrutiyetin ilanı sonrasında gözden geçirerek Osmanlı Tarihi adıyla yeniden yayınladığı bu eser, Mehmet Tevfik Paşa'nın tarihçiliğinin zirve noktası olmuştu(Refik, 1331: 565-569).¹

Müellifini Arayan Bir Osmanlı Tarihi

Atatürk'ün tarih öğretmeni (Manastırlı) Mehmet Tevfik Bilge'nin Balkanlarla ilgili önemli bir eseri olan "*Manastır Vilayeti Tarihçesi*"yle ilgili yürütülen bir çalışmada² Mehmet Tevfik Bilge'nin "*Osmanlı Tarihi*" adlı bir eserinin olduğu bilgisine ulaşılmıştı(Bayrak, 1982: 156). Bu bilgiden hareketle söz konusu eser(*Osmanlı Tarihi*) hakkında bir transkripsiyon çalışması yapmaya karar verildi. İlk iş olarak eserin birden çok baskısı olduğu göz önüne alınarak yazarı *Mehmet Tevfik* olan ve *Osmanlı Tarihi* adını taşıyan tüm eserler *Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi* ve internet ortamında bulunan kaynaklardan taranarak bir araya getirildi.

Tespitlerimize göre eserin ilk baskısı 1884'de yapılmıştı ve askeri idadilerde Osmanlı Tarihi derslerinde okutulmak üzere hazırlanmıştı. Bu noktada araştırmanın seyri değişti. Çünkü 1865 doğumlu Mehmet Tevfik Bilge'nin 19 yaşında, harp okulundan yeni mezun olmuşken tüm askeri idadilerde ders kitabı olarak okutulan bir Osmanlı tarihi yazabilmesi ihtimal dâhilinde gözüküyordu. Aynı zamanda eserin ilk baskısının tanıtımında bulunan

¹ Bu makalede, aynı zamanda Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'nın yardımcı azalarından olan, Mehmet Tevfik Paşa'nın hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Makalenin günümüz Türkçesine aktarılmış hali Ek-1'de sunulmuştur.

² Bkz., Haluk Selvi, Galip Çağ, *Geçmişten Günümüze Manastır Şehri*, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya 2011.

muharriri bölümündeki “*erkân-ı harp*” ifadesi, kurmay bir subay olmayan Mehmet Tevfik Bilge’nin başka bir Mehmet Tevfik ile karıştırıldığı gerçeğiyle karşı karşıya olduğumuzu fark ettirdi.

Eserin tüm baskılarını içerik yönüyle karşılaştırıp aynı kişinin kaleminden çıktığına emin olduktan sonra, mevcut tüm baskıların basım yeri ve yılından hareket ederek Mehmet Tevfik’in izi sürülmeye başlandı. Nihayetinde Fatihli Mehmet Tevfik Paşa’ya ulaşıldı.³ Babinger, Mehmet Tevfik Paşa’nın, Mehmet Tevfik unvanıyla yazan diğer yazarlarla karıştırılmaması için Fatihli lakabı ile tanındığına özellikle dikkat çekmekteydi. Görüldü ki Mehmet Tevfik Bilge’nin yazmış olduğu bir Osmanlı Tarihi söz konusu değildi. Sadece isim benzerliği nedeniyle Mehmet Tevfik Bilge’ye atfedilen bir Osmanlı Tarihi kitabı vardı. O da Fatihli Mehmet Tevfik Paşa’ya aitti.⁴

Meşrutiyet Devrinde Osmanlı’yı Öğretmek: Mehmet Tevfik Paşa’nın Osmanlı Tarihi

Mehmet Tevfik’in Osmanlı Tarihi’nin ilk baskısı 1884 yılında *Telhis-i Tarih-i Osmani* ismiyle yapılmıştı. Farklı yayınevleri tarafından yapılan birden çok baskısı bulunan eser, 1909 yılında Mehmet Tevfik Paşa tarafından gözden geçirilmiş, içerisine çeşitli eklemeler yapılmıştı. Bu sebeple eserin II. Abdülhamit döneminde yapılan baskılarıyla II. Meşrutiyet sonrasında yapılan baskıları arasında farklılıklar ortaya çıkmıştı.

Halit Ziya’nın *Kırk Yıl* adlı eserinde çok güzel tasvir ettiği gibi eserin ilk baskısının yapıldığı II. Abdülhamit dönemi eğitim sisteminde tarih, idarenin huzurunu kaçıran bir kâbus olarak algılanmaktaydı. Bu devirde kıyamdan, ihtilalden, irtikâptan, tahttan indirmeden söz etmek, hele ki ders kitaplarında, mümkün değildi (Uşaklıgil, 1969: 488-489). Bu sebeple Mehmet Tevfik Paşa, kitabın II. Abdülhamit devrinde yapılan baskılarında kendisini kısmen oto sansüre tabi tutmuştu. Taner Timur (2010), kitabın bu dönemde basılan nüshalarından hareketle yaptığı değerlendirmede Mehmet Tevfik Paşa’nın söz konusu tavrı ve eseri hakkında şu önemli tespitte bulunmuştur:

³ Bkz. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Çoşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.433-434; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz.A.Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınları, İstanbul 1975, s.149.

⁴ Mehmet Tevfik Bilge hakkında bilgi veren kaynaklarda Mehmet Tevfik Bilge’nin bir Osmanlı Tarihi yazdığı yanılığına düşülmüştür. Bu durumun sebebi M.Orhan Bayrak’ın eserinin referans olarak kullanılmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz.; Güngör Toplu, *Atatürk’ün Tarih Öğretmeni Mehmet Tevfik Bilge*, Berikan Yayınları, Ankara, 2007; Cemil Sönmez, *Atatürk’ün Yetişmesi ve Öğretmenleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004; İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi V.Dönem*, T.B.M.M Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

Okurlarımız, bugün ismini herkesin unutmuş olduğu Tevfik Paşa'nın eserine gereğinden fazla önem verdiğimiz düşünebilirler. Aslında ders kitabı olarak kullanılan bu eseri, o tarihlerde hala egemen olan tezleri nakletmesi dışında, başka bir nedenle daha ele aldık. Gerçekten Tevfik Paşa'nın eseri, Osmanlı tarihinde bir geçiş döneminin ve kolektif kimlik anlayışının çelişkilerini çok iyi yansıtıyor. Osmanlı insanının kimliği yüzyıllar boyunca "İslam kimliği" olarak yaşanmış ve uzun süre Batı'da doğan milliyetçi akımlardan etkilenmemiştir. Bu akımların ilk etkilerini Müslüman olmayan ve bu yüzden yönetici zümrenin dünya görüşü ile özdeşleşemeyen Osmanlı halkları arasında göstermesi son derece doğaldır. Bununla beraber Osmanlılar için de böyle bir akımın etkisi dışında kalmak söz konusu olamazdı. 19. yüzyılın ulusal akımları "ırk" ve "etni" kavramları çerçevesinde geniş bir araştırma başlatmışlardı. Bu araştırmalar Sinoloji ve Türkoloji çalışmaları çerçevesinde ancak 19. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlılara ulaşmaya başladı. Bununla beraber Osmanlıların İslamcı kimlikten ulusal kimliğe geçişleri imparatorluğun özel koşullarından doğan güçlüklerle doluydu. Aslında paradoksal olarak, Kutsal Tarih ve dini kimlik Osmanlıları Batı'ya, ırksal ve etnik kimlik ise Doğu'ya doğru yaklaşıyordu. İşte Mehmet Tevfik Paşa'nın kitabında bu iki eğilim çelişkili bir şekilde bir arada bulunuyor. Gerçekten Telhis'te Osmanlılar bir yandan Batı'yı yaratan Musevi-Hıristiyan Kutsal Tarihi oluşturan efsanelerle Yafes'e ve Hazreti Nuh'a bağlanırken, öte yandan da Moğollara ve Doğu'lu ırklara bağlanmaktadır. (s. 164-165)

II. Meşrutiyetle birlikte devletin eğitime ve tarihe bakış açısı değişti; "devletin yıkılışını ancak eğitim kurtarır" sloganıyla hareket edilmeye başlandı. Bu durumun bir sonucu olarak da tarih, bireylere vatan-millet sevgisi aşılacak ve toplumun geçmişten ders almasını sağlamak adına bir araç olarak görüldü(Türk, 2006: 129-206). 1909-1912 yılları arasında Darulmuallimin'in başında bulunan Satı Bey, Tedrisat Mecmuası'nın 8. Sayısında "Tarih Tedrisatı'nın Usul-i Esasîyesi" adıyla yazdığı makalede bu durumu şöyle açıklamaktaydı(Oruç, 2005):

Bu gün kesinlikle sabit olan hakikatlerdendir ki Almanya'nın birliği Prusya okulları tarafından hazırlanmıştır. Bu konuda Prusya okullarında bulunan öğretmenlerin kullandıkları silahların en tesirlisi tarih dersleri olmuştur. Bulgaristan'ın, Yunanistan'ın istiklali de okullarında saçtıkları tohumlar ile hazırlanmıştır. Bu tohumların en

kuvvetlileri de tarih dersleri vasıtasıyla saçılmıştır. Onun için şüphe etmemeliyiz ki bizde de hakiki birlik ve ilerleme ancak okullarda saçılacak tohumlardan meydana gelebilecektir. Bu tohumların en önemlileri de ancak tarih dersleri ile saçılacaktır. Tarih dersleri böyle tohumlar saçacak bir hale getirilmedikçe asli vazifesini yerine getirmiş olmayacaktır. Tarih öğretiminde, ilk dikkate alınacak esas budur...” (s. 154)

Bu anlayış değişikliği sebebiyle Mehmet Tevfik Paşa eserine, daha önce de ifade edildiği gibi, II. Meşrutiyet sonrasında birtakım eklemeler yapmıştı. Mesela, Kanuni dönemi anlatılırken Hürrem Sultan’ın yolsuzluklarının, III. Selim dönemi anlatılırken Fransız İhtilali’nin övülmesi gibi önemli değişiklikler yapmıştı. Kitabın, II. Meşrutiyet sonrası yapılan baskılarında Mehmet Tevfik Paşa’nın yaptığı değişiklikler, onun gerçek tarihçiliği ve fikirleri hakkında daha sağlıklı değerlendirmeler yapmamızı sağlar. Bu nedenle eserin tanıtımını 1909 ve sonrasındaki gözden geçirilmiş baskısı üzerinden yapmak yerinde olacaktır.⁵

Mehmet Tevfik’in “Osmanlı Tarihi”, önsöz ve giriş kısımları hariç, kitap başlığı adı altında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan İstanbul’un fethine, ikinci bölüm İstanbul’un fethinden III. Selim’in tahta çıkışına, üçüncü bölüm III. Selim’in tahta çıkışından II. Meşrutiyet’in ilanına kadar olan olayları içerir. Her kitabın sonunda incelenen dönemin öne çıkan siyasi olayları, o dönemde yapılan mimari eserler ve dönemin bilim adamları hakkında değerlendirmelere yer veren özet kısımları bulunmaktadır.

Eser devrinin ölçülerine göre oldukça sade bir Türkçe ile yazılmıştır. Hatta II. Meşrutiyet öncesinde yapılan baskılarında Tarih-i Osmani olan eserin adı 1909 ve sonrası baskılarında Osmanlı Tarihi olarak değiştirilmiştir. Eserde Arapça, Farsça ve Avrupa dillerinden Osmanlıcaya geçen birçok kelimeye Türkçe karşılık bulunmaya çalışılmıştır. Metin içerisinde, muasır yerine çağdaş, maarif yerine bilgi, hudut yerine sınır, fabrika yerine iş evi, tabiye yerine yerleştirme, müverrih yerine tarih yazan, mikyas yerine ölçü örneklerinde olduğu gibi birçok yabancı kelime Türkçe karşılıklarıyla kullanılmıştır.

Mehmet Tevfik Paşa, tarihinde olayları karşılaştırmalı ve eleştirel bir bakış açısıyla ele almıştır. Çoğu defa Osmanlı kronikleri ve sözlü tarih kaynaklarının yanı sıra Avrupalı tarihçilerden de yararlandığı görülmektedir. Örneğin; Fetret Devri’nde Rumeli’nde hükûmet

⁵Bkz. Mehmet Tevfik Paşa, Osmanlı Tarihi, Mekteb-i Harbiye Matbaası, Üçüncü Bin, İstanbul, 1330.

süren Emir Süleyman'ın Avrupalılar tarafından I. Süleyman olarak tanınması meselesinde Mehmet Tefvik (1330):

Bizim tarihler Emir Süleyman'ın padişahlığını sükût ile geçiştirirler ama doğru değildir. Ecnebi tarihleri bu hususta müdârâyâ mecbur olmadıklarından onu “Birinci Sultan Süleyman” diye kaydederler. Ankara bozgunluğundan sonra bütün heyet-i hükûmet Şehzade Emir Süleyman ile beraber Bursa'ya oradan Edirne taht-gâhına gidişi bütün komşu hükümetlerin cülusunu tebrik etmeleri de onun padişah tanındığını gösterir.(s. 75)

diyerek konuyla ilgili hem Osmanlı kaynaklarının hem de yabancı kaynakların görüşlerine yer vermekte ve kendi değerlendirmesini de eklemektedir.

Mehmet Tefvik, eseriyle millet ve vatan sevgisi kavramlarını genç nesillere aşlamak amacıyla olduğunu belirtmiştir. Bunun için de Osmanlı tarihinin dönüm noktalarında yaşanan önemli olayları, padişahlar ve devlet adamlarının siyasi hayatlarını ayrıntılarıyla vermeye ve öğretici çıkarımlar yapmaya çalışmıştır. Bu çıkarımlar öğüt ve ders verme niteliğinden ziyade bazen modern bir dış politikanın nasıl olması gerektiğine bazen de gerilla savaşı denilen dağ muharebelerinin mahiyetine işaret edecek surette çok geniş bir yelpazede kendini göstermektedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 10. Yıl nutkunda üzerine basarak söylediği “az zamanda çok ve büyük işler yaptık” sözleri Mehmet Tefvik Paşa'nın eserinde gençlere bir ideal olarak verilmeye çalışılmıştır. Eserde devlete büyük hizmetleri geçen, adları unutulmayan, daima hürmetle anılan padişah ve sadrazamlardan bahsedilirken övgü mahiyetinde “az zaman içinde çok işler yapanlar” tabiri kullanılmıştır: Yavuz Sultan Selim'den bahsedilirken “Osmanlılık Yavuz Sultan Selim'i ne kadar tebçil etse yeri vardır. 'Az zaman içinde çok iş' yapanların yegânesi değil ise hiç şüphe yok en önde olanıdır”(Mehmet Tefvik, 1330: 127) ifadelerinin kullanılması, Köprülü'den bahsederken “Osmanlılığa 'az zaman içre çok iş' görenlerdendir. Vatana yararlık gösteren büyük adamları unutmamak sonradan gelen nesillerin borcudur” (Mehmet Tefvik, 1330: 244) örneklerinde olduğu gibi.

Eserde gençlere, en zor zamanlarda bile başarı için gerekli olan kuvvetin “damarlarındaki hamiyetli kanda” olduğu tarihten örnekler verilerek anlatılmaya çalışılmıştır. III. Selim'in tahta çıktığı günlerde Ruslarla yapılan mücadeleyi “Osmanlı toprağının her

yerinde binlerle gönüllüler sancak altına koşup hudutları korumaya gittiler. Osmanlılar da padişaha itaat, vatana muhabbet duyguları eksilmemiş idi. Onların damarlarında babalarının hamiyetli kanı eskisi gibi kaynıyor, vatan uğrunda can cömertliğinden geri durmuyorlar idi”(Mehmet Tevfik, 1330: 367) diye tasvir eden Mehmet Tevfik Paşa (1330), Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını da şu ifadelerle anlatmıştır:

Sultan Mahmut sancak-ı şerifi Sultan Ahmet Camii yanındaki At Meydanı'na çıkarttı. İtaatte duran talimli askerle halkın ırz ehli olanları hep o meydanda toplandılar. Damarlarındaki kanlar vatana muhabbet, padişaha sadakat, asilerden nefret duygularıyla kaynayan bu heyecanlı alay At Meydanı'na yürüdü. 'Kara Cehennem' adlı bir topçunun fünyesini ateşlediği toplar yeniçeri kışlalarını yıkıp yakıyor, intikama susamış ellere düşen yeniçeri kafası kesilip atılıyor idi. (s. 394)

Mehmet Tevfik Paşa eserini gençliğe hitap ederek tamamlamıştır. Bu hitapta fen ve ilmin, ahlak ve fazilet ile birlikte bir noktaya ulaşacağını, ancak bu şekilde vatanın taarruzlardan korunabileceğini belirtmiş gençlere öğütler vermiştir:

“Gençlere, Genç Kızlara

Her kıssadan bir hisse almak, eskiden kalma, âdettir.

Yedinci asır başını geçirmekte olan Osmanlıların tarihi, uydurulmuş masallar (misaller) değil, geçmiş günlerin hikâyeleridir. Bu sahih kıssalardan alınacak faydalı hisseler vardır.

Yukarıdaki sayfeler bugün daha genç, genç oldukları kadar fikirleri dinç, olan erkekler, kızlar için yazıldı. Onlar yarın Osmanlı vatanının hemşehrileri, anaları olacaklar. Bugün meşrutiyetin koruduğu vatani, gelecek günlerin hemşehrileri tarlaları sürmek, ormanları yetiştirmek, fabrikaları vücuda getirmek, şose yollarla, demir yollarla kasabaları, limanları birbirine bağlamak, Osmanlı denizlerini, sahillerini yabancı gemilerden kurtarmak ticareti kendi gemileriyle, demiryollarıyla yapmak işe şenlendirecek, koruyacaklardır.

Erkekler böyle çalışırlar iken ana olacak, zevce olacak bugünkü kızlar da yarın evlerinin işleriyle uğraşacak, “idare-i beytiyye” denilen ilim ile evlerin idaresini düzeltecek, yemek pişirmesini libas biçip dikmesini öğrenecek, serveti olanlar matbaha inmeseler de orada çalışanları gözleyecek, çocuklarını, terbiye edecek vatana bilgili, faydalı evlat yetiştireceklerdir.

Yarın aileye baş olacak hemşehri,

Sen bu saadete ermek için oku, çalış, ilim, fen öğren. Fen öğrenmeksizin demiryollarını arabaları çekip – binlerle kilometrelik uzak yerlere sürükleyen – lokomotifleri yapamazsın. Ticaret limanlarını, o limanlara gelecek buharlı gemileri (vapur) denizlerde balıklar gibi yürütüp yüzdüren makinaları yapamazsın.

Senin mülkün, senin ecdadının yetişip yerleştiği yerler, senin ailenin saadete oturup yaşadığı toprak olan Osmanlı vatanına göz dikmiş, karadan, denizden gelecek, toprağı ecdadının kaniyla yoğrulmuş olan o aziz vatani elinden koparmak isteyecek bir yabancı tüfenkiyle, topuyla, zırhlı gemileriyle gelecek, sen fen (ulûm-ı riyâziye, ulûm-ı tabiiyye) öğrenmez, bilmez isen düşmana karşı koyacak tüfengi, topu, zırhlıyı yapamazsın.

Gönlü bütün vatan sevdasıyla kaplı meşrutiyet oğlu !

Senin vatana olan muhabbetinde şüphe etmeye utanırım, madem ki vatani seviyorsun, elbette çalışırsın. Mademki çalışacaksın, gerçek ilimleri, fenleri öğrenirsin. Fen öğrenirsen sen de mesut olursun, ailen de.

Yarın aile validesi olacak hanım kızcağız !

Sen çalışır, evinin idaresini, nezâfetini temin edersen erkeğin akşama kadar çalışmış, yorgun eve geldiği zaman senin ona hazırladığın huzurla, saadete bahtiyar olur. Ertesi gün yeniye çalışmak için taze kuvvet bulur. Şehirlisi de böyle köylüsü de.

Bir memleketin aileleri mesut olurlarsa o ailelerin toplanıp yaptıkları millet de mesut olur.

Mademki meşrutiyet sana hürriyet verdi, o hürriyetle çalışmak artık elindedir. Hürriyetle çalış ama kanuna da itaat et. Kanunu yapan sensin, fakat o kanuna sen de itaat etmeye borçlusun, kanunu olmayan, kanunlarına itaat etmeyen millet hürriyetini kaybeder.

Hürriyetle çalış, bahtiyarlığı temin et ama, ahlakı da unutma. Ahlakı bozuk olan bir millet de yok olmaya mahkûmdur.

Medeniyet bir insana benzetilirse ahlak onun canı, fazilet onun ruhudur.

Milletinizin tarihinden çalışmamak, kanunlara riayet etmemek, kanunsuz kalmak, tuttuğu işte bir program ardı sıra gitmemek, ilim, fen öğrenmeyip cehl karanlığında sendelemek ticaretle, sanatla, para kazanmayıp keşkül açmış dilenciler gibi hükûmet

kapılarında iş aramak, eline geçen parayı israf edip sefil kalmaklığın akıbeti fena olacağı dersini öğrenmiş almışınızdır.

Bu tehlikeye düşmemek, çalışmak hiç durmayıp, yorulmayıp çalışmak, ancak çalışmak olacağı hissesini de alırsanız elbette bahtiyar olursunuz. Vatan her türlü taarruzdan masun kalır”(Mehmet Tevfik, 1330: 485-487).

Mehmet Tevfik Paşa'nın Fransız İhtilali hakkındaki düşüncelerinin özellikle vurgulanması gerekir. Balkan Savaşı ve Cihan Harbi gaileleri arasında devletin kötü gidişatına dur demeye çalışılırken yayınlanan, binlerce baskı yapan bir eserde cumhuriyetin *“İnsanlık şerefini, insanın düşündüğünü kimseden korkmadan söyleyebilmek hakkını, bulunduğu cemiyetin (milletin) rahatla, çalışmakla, saadetle yaşamaya salahiyetini zalimlerin – kendi nefesine hizmet için başkalarını hayvan sürüsü gibi kullanmak işlerine gelen bayağı yaratılışlı adamların – elinden kurtarmak sevdasıyla Onsekizinci milat asrının nihayetlerinde (1789) Fransa’da çıkan büyük ihtilal krallığı ortadan kaldırdı, yerine ‘cumhuriyet’ ilan olundu”(Mehmet Tevfik, 1330: 371)* şeklinde tanımlanması dikkat çekicidir.

Mehmet Tevfik Paşa tarihi hafızanın önemine vurgu yaparak tarihi farkındalık yaratmaya çalışmıştır. Bu noktada öne çıkan en önemli husus Caber Kalesi meselesidir. Süleyman Şah'a ve onun medfun olduğu türbeye kitabın ilk baskısından itibaren özel bir önem atfeden Mehmet Tevfik Paşa *“Yeni neslin vatanını seven tarihine gönül bağlayan evladı -belki bir gün gelir- Osmanlı hanedanının büyük atasına binlerle sene dayanacak bir şanlı bir türbe yaparlar da kadirşinas olduklarını âleme gösterirler.”(Mehmet Tevfik, 1330: 30)* demiştir. Kurtuluş Savaşı sürerken Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması'nda onca sıkıntı arasında Süleyman Şah'ın mezarının Türk toprağı sayılması maddesinin eklenmesinde herhalde bu tarihi farkındalığın etkisi vardır.

Sonuç

Fatihli Mehmet Tevfik Paşa, Osmanlı tarihçiliğinin ve Osmanlı'da tarih eğitiminin önemli isimleri arasında yer almaktadır. 1915'te vefat etmesi, Ahmet Refik, Ahmet Rasim gibi kendisiyle aynı dönemde yaşayan tarihçiler kadar tanınmamasına yol açmıştır. Bu nedenle yazmış olduğu Osmanlı Tarihi de hak ettiği ilgiyi görmemiştir. Dahası isim benzerliği nedeniyle Paşa'nın Osmanlı Tarihi'nin, Atatürk'ün Manastır Askeri İdadisi'nde tarih

öğretmeni olan Mehmet Tefvik Bilge tarafından yazıldığı sanılmış ve literatüre çoğunlukla bu şekilde yanlış geçmiştir.

Mehmet Tefvik Paşa'nın Osmanlı Tarihini, salt bir tarih kitabı olarak değerlendirmemek gerekir. II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet dönemlerine ait farklı baskıları bulunan eser, Osmanlı'da tarih algısı ve tarihe bakışın yaşadığı değişim ve dönüşümü yansıtır. Ayrıca uzun yıllar askeri idadilerde ders kitabı olarak okutulması eserin önemini daha da arttırmaktadır. Bu yönüyle cumhuriyeti kuran neslin yetişmesinde ve cumhuriyetin fikri temellerinin şekillenmesinde Mehmet Tefvik Paşa'nın fikirlerinin de katkı yaptığı rahatlıkla söylenebilir.

EK-1

Vefayât

Tefvik Paşa

Tarih-i Osmanî Encümeni, aza-yı muavenesinden mühim bir uzvunu; ordumuz emektar, fikri ve zekasıyla, ilim ve irfanıyla gençliğe ve orduya hizmet etmiş kıymetli bir rüknünü kaybeyledi. Hayatını ve âmâlini memleketin fikrî terakkisine, ilmî tealisine hasretmiş, meslek-i askerisinde bile en ziyade bu noktaya ehemmiyet eylemişti. Mekteb-i Harbiye'den parlak ve genç bir erkân-ı harp olarak çıktığı zaman, Fransızcaya hakkıyla vâkıf, Kemal Bey meslek-i edebîsine meftun, daha doğrusu o zamanın üdebası miyânında yetişmek liyakat ve istidadını haizdi. Tarz-ı tahririne, üslubuna, suret-i tefekkürüne bu devrin pek büyük tesiri olmuştu. Tefvik Paşa, zamanının en parlak erkân-ı harbiyesi miyânında hürmetle gösterildiği zaman askerî bir eser tercüme eylemişti : Bulume'nin "Sevkülceyi". On, on beş sene sonra kıymeti takdir edilerek lisanımıza tam bir surette tercüme edilen bu eser o zamanlar Tefvik Paşa tarafından, kim bilir ne türlü bir meşguliyete mebni yarım bırakılmıştı. Fakat son tercüme eden zât-ı muhterem Tefvik Paşa'nın hüsn-i intihâbına, nüfuz-ı nazarına arz-ı takdirât etmekten geri durmuyor, bu takdirâtını kitabın mukaddimesinde de tekrar ediyordu.

Fatihli Tefvik Paşa fitraten askerliğe meclûb, zarif, vatanperver, hassas erkân-ı askeriyemizdendi. Mesleken askerliğe, hissen tarihe büyük ve kalbî incizâba mâlikti. Hemen en güzide, en vatanperverâne eserleri tarihe dairdi. "Anibal" ile "Muhtasar Tarih-i Osmanî" Tefvik Paşa'nın mutantan, tumturaklı bir üslupta yazdığı enâfis âsârdandı. Hususiyle "Tarih-i

Osmanî'si bütün mekteplerde tedris olunuyor, Osmanlı padişahları hakkındaki hürmetkarâne, kahramanâne fikirleri genç askerlerin hafızasına nakşediliyordu. Ordumuzun ümerası sırasına dâhil olan hemen bir nesil, askeri idadilerinde kâmilen Tevfik Paşa'nın tarihini okumuşlardı. Binaenaleyh zabitanın kısm-ı azamı içinde Tevfik Paşa namını tanımayan yok gibidir.

Tevfik Paşa 93'te Mekteb-i Harbiye'ye dâhil oldu. 97'de erkân-ı harp yüzbaşılığıyla neşet etti. Hayatının hemen kısm-ı azamını memalik-i ecnebiyede icra olunan manevralarda, ateşemiliterliklerde geçirdi. Lisana vukufu, zarafet-i efâli, vaz-ı kibarânesi, levendâne etvârı onu Paris'in en kibar cemiyetlerinde hürmetlere ve takdirlere mazhar ediyordu. Hususiyle edebiyata vukufu, hissine ve sanata meclûbiyeti Tevfik Paşa'nın bu hürmetlere liyakatini teyit edecek esbâbdandı. "Güzel Tevfik Paşa" her cemiyette mazhar-ı tevkirât oluyor, fikri, zekası, ilmi ile kendini sevdirdiyordu.

Tevfik Paşa Avrupa'da geçirdiği hayattan pek ziyade istifade etti. Yegâne düşüncesi, Osmanlılığı muhafaza etmekle beraber Avrupalılaştırmaktı. Türklük için en ziyade lisanı nazar-ı dikkate alıyor, sade bir lisan ile, herkesin anlayabileceği bir üslupta kitaplar, gazeteler neşrederek avamın fikrî terbiyesine çalışmak istiyordu. Artık Kemal Bey mektebinin en perestişkâr şakirdi bu lisanı bir aristokrat lisanı addediyordu. Vakıa bu tarzda yazı yazmaktan yine tecrid-i nefis edemiyordu. Fakat sade bir lisan onun fikrince halkın tahsil ve terbiyesi için en emin bir lisandı. Milleti yetiştirmek için halkı fikren yükseltmek lazımdı. Bunun için meşrutiyeti müteakip Avrupa'dan İstanbul'a geldiği zaman derhal eski "Tarih-i Osmanî"sini eline aldı. Bu ufak, fakat güzide eseri açık bir lisan ile tafsilen yazmaya koyuldu. O sıralarda terbiye ve tedrisat-ı askeriye müfettişliğinde bulunuyordu. Vazifesinden boş vakit buldukça bu kitapla meşgul oluyordu. Nihayet âmâline muvaffak oldu; fakat eski üslupta eserler yazmaktan hâli kalmadı. Bir Bursa seyahati ona bedbaht Cem'in aşıkâne menâkıbını ilham etti. "Şehzade Cem" hakkında ufak bir risale yazdı. Daha sonra yazdığı kitap, Tevfik Paşa'nın son muazzam bir eseri idi: "Esatir-i Yunaniyan". Tevfik Paşa'yı bu eseri yazmaya teşvik eden his, halkımıza ezmine-i kadimede Yunan medeniyetinin oynadığı rolü, devr-i intibah üzerinde Yunan tesirâtını, sanatta ve edebiyatta Yunan hissiyâtını göstermekti. Büyük şairimiz Abdülhak Hamit Beyefendi'nin güzide takrizleriyle intişar eden bu eserden kendi pek memnundu. Adanın gülgün ve mai siması altında, çamların ve leylakların, sarışın gâziyelerin, ateşin güllerin gönül açıcı rayihaları arasında, tabiatın güzelliğine, semanın mütebeddil ve

cazip renklerine makes olan saf ve asude bir denizin zengin müveccehleri karşısında Tevfik Paşa Afrodit'in köpükler içinde zarif ve üryan tasviri, Poseidon'un efâli, Cupido'nun gönüllere ilham eylediği aşklarla meşgul olmuştu.

Tevfik Paşa İkinci Viyana Muhasarası'na dair bir eser hazırlamak üzere idi. Keza "Peyam"da intişar eden Feth-i Konstantiniye'nin de baş kısımlarını tercüme etmişti. Fakat hayatta yegâne emeli avama mahsus bir gazete çıkarmak, avama mahsus ulûm ve funûna dair bir kütüphane tesis eylemek idi. Bu emelini sulhtan sonraya saklıyor, bu parlak ümit kalbinde inşirah hâsıl ediyordu.

Tevfik Paşa fikren hep bu meşguliyetlerle imrâr-ı evkât ederci. Ahlaken sahib-i kemâl idi. Latif endamı, ciddi tavırlarıyla hakiki bir asker olduğunu gösteren Tevfik Paşa kalben zayıf ve hassastı. Merhamet ve şefkat hisleri bütün mevcudiyetini teşkil eder, ufak bir sefalet manzarasına karşı gözleri yaşarırdı. Tevfik Paşa evsaf ve meziyyâtı ile hemen herkesi kendisine meclûb etmişti.

Tevfik Paşa'yı son defa gördüğüm zaman, müthiş bir manzara karşısında bütün vücudumun titrediğini hissettim. Karşımda başka bir vücut, başka bir sima, başka bir şekil görüyordum. Parlak ve cevval gözlerin nuru sönmüş, daima ber-taravet duran sima korkunç surette sararmıştı.

Beni görür görmez müteessir oldu, kollarını bîtâbâne dayayarak doğruldu, göz yaşlarımı güç zapt edebiliyordum. Sihatlerini sual ettim : Biraz iyileştini, ayağa kalkar kalkmaz çalışmaya başlayacağını söylüyor, hayatının son günlerinde bile en muazzez emelinden bahsediyordu. Tevfik Paşa bu müthiş hastalıktan kurtulacağına kaniydi. Hatta adanın taravet çamları altında mesudâne bir hayat tasavvur ediyordu. Fakat bu emeli büyük ve elim bir felaket takip eylemişti. Zavallı Tevfik Paşa, bir iki gün sonra, irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiş, yeşil çamların ber-sükûn sayelerine bedel kara toprakların mazlum ağuşuna gömülmüştü

Ahmet Refik

Merhum müşârûn-ileyhin tercüme-i hâli ber-vech-i âtîdir :

Temmuz sene 1293 tarihinde Mekteb-İ Funûn-ı Harbiye'ye dâhil olarak 14 Temmuz sene 1297 tarihinde Erkân-ı Harbiye yüzbaşılığıyla neşet ve Anadolu istihkâmâtı keşfiyâtına ve 10 Mayıs sene 1298 tarihinde Kotor hududuna memur edildi.

22 Teşrin-i Sani 1298 tarihinde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye dairesi ikinci şubesine tayin ve 1 Temmuz sene 1299 tarihinde kolağası nasbolundu.

8 Temmuz sene 1301 tarihinde Fransa Cumhuriyeti Birinci ve İkinci Orduları büyük askerî manevralarına ve muahharen Maiyye-i Seniyye-i Mülûkâne Erkân-ı Harbiyesi'ne memur edildi. 9 Temmuz sene 1301'de dördüncü rütbeden mecidî nişanıyla taltif ve 19 Ağustos sene 1302 tarihinde binbaşı nasbolundu.

25 Eylül sene 1304'te hudud-ı Yunaniye istikşafına memur olarak azimet ve avdet eyledi. 28 Mart sene 1304'te üçüncü rütbeden mecidî nişanıyla taltif ve 13 Kanunusani sene 1305'te kaymakam nasbolundu. 29 Temmuz sene 1306'da Paris sefaret-i seniyyesi ateşemiliterliğine tayin olarak 26 Ağustos 1306'da Paris'e muvasalat etti. Ve 21 Mart sene 1308'de Londra ateşenevaliyle birlikte Fransa'da icra olunacak seri ateşli nev-icat top tecrübesine memur edildi.

9 Ağustos sene 1307'de ikinci rütbeden Osmanî nişanıyla taltif ve 24 Ağustos sene 1310 tarihinde miralay nasbolundu.

Memalik-i mahruse-i şahanenin taksim-i arazi fennine tatbiken haritasının ahz ve tersîminde kullanılmak üzere Paris'te imal ettirilmekte olan âlât ve edevatın imalatına nezaret etmesi hususuna bi'l-istizan 4 Eylül sene 1311 tarihinde irade-i seniyye-i mülûkâne şeref-sadır oldu ve 29 Teşrinisani 1311'de mirlivalığa terfian Mekteb-i Harbiye ders nezaretine tayin buyrulması üzerine Paris'ten Dersaadet'e avdet eyledi.

28 Kanunusani sene 1312'de Brüksel sefaret-i seniyyesi ateşemiliterliğine tayin buyruldu ve 1 Mart sene 1313'de Brüksel'e muvasalat etti.

İran hükûmeti tarafından ita olunan ikinci rütbeden şir hurşid nişanının kabul ve lede'l-icab taliki hususuna bi'l-istizan 26 Temmuz sene 1319'da irade-i seniyye-i mulûkâne şeref-sadır oldu ve 26 Kanunusani 1321'de birinci rütbeden mecidî nişanıyla taltif ve 13 Ağustos sene 1324'te Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi'ne nakl ve tayin olundu.

29 Eylül sene 1324'de ferikliğe terfian atik İkinci orduya mensup nizamiye yirmi birinci fırka kumandanlığına ve 10 Teşrinisani sene 1324 tarihinde ordu-yu mezkur nizamiye üçüncü fırka kumandanlığına ve 13 Mart sene 1325 tarihinde Mekteb-i Harbiye Nezaretine ve 6 Kanunusani sene 1325'te terbiye ve tedrisat-ı askeriye müfettişliğine tayin ve 8 Temmuz sene

1326'da altın ve gümüş imtiyaz madalyasıyla taltif buyruldu ve 24 Kanunuevvel sene 1329'da icra-yı tekaüdü hususuna irade-i seniyye-i mulûkâne şeref-sadır oldu.

Tevfik Paşa hayatının son zamanlarında simasına bir hüzün târî olmuştu. Nihayet sarılık illetine müptela oldu. İcra edilen bir ameliyye-i cerrahiyeden sonra 4 Kanunuevvel sene 1331 tarihinde, ancak ellisini mütecaviz olduğu hâlde, irtihal-i dâr-ı bekâ eyledi. Vefatı zayıttandır.

Rahmetullahu aleyh rahmeten vâsia

Kaynakça

- Ahmet Refik (1331). "Mehmet Tevfik Paşa", *TOEM*, Cüz. 33, Ağustos, İstanbul, ss. 564-569.
- Babinger, F. (1982). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev.Çoşkun Üçok, Ankara.
- Güneş, İ. (1996). *Türk Parlamento Tarihi*, V.Dönem, T.B.M.M Vakfı Yayınları, Ankara.
- Mehmet Tevfik (1328). *Osmanlı Tarihi*, Üçüncü Bin, Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul.
- Mehmet Tevfik (1330). *Osmanlı Tarihi*, Üçüncü Bin, Mekteb-i Harbiye Matbaası, Konstantiniyye.
- Oruç, Ş. (2005). "Satı Bey ve Tarih Öğretimi", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 9, S:1-2, Nisan-Ağustos, ss.149-160.
- Selvi, H., Çağ, G. (2011). *Geçmişten Günümüze Manastır Şehri*, Sakarya Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Merkezi Yayını, Sakarya.
- Sönmez, C. (2004). *Atatürk'ün Yetişmesi ve Öğretmenleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Timur, T. (2010). *Osmanlı Kimliği*, İmge Yay., Ankara.
- Toplu, G. (2007). *Atatürk'ün Tarih Öğretmeni Mehmet Tevfik Bilge*, Berikan Yayınları, Ankara.
- Türk, İbrahim C. (2011). "Osmanlı Son Dönem Tarihiçi - Eğitimcisi Ahmed Refik (Altınay) ve Tarih Eğitimi", *Histories Studies*, Vol. 3/3, ss. 351-362.
- Türk, İbrahim. C. (2006). *Osmanlı Devleti'nde Tarih Eğitimi 1839-1922* (Basılmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Uşaklıgil, Halit Z. (1969). *Kırk Yıl*, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul.

Extended Summary

Purpose

Meşrutiyet Era history education and introducing Mehmet Tevfik Paşa, the author of history course books, and explanation of the book content in respect to the understanding of the Meşrutiyet Era.

Method

Firstly we tried to collect information about Mehmet Tevfik Paşa. Regarding his being a military officer, made a research in the book called "Military Schools Almanac" by Muharrem Mazlum İşkora, therefore we got his biographical information. Later on we have gone through Franz Babinger's "Ottoman History Writers and Their Books" and we collected more information from the article titled "Mehmet Tevfik Paşa" in The Board of Ottoman History magazine. Depending on these resources we managed to present more reliable information about Mehmet Tevfik Paşa's life and his works.

After the researches about Mehmet Tevfik Paşa, the book Ottoman History was checked and criticized by other prints of the same book. Since there are other Mehmet Tevfik names who wrote similar books, it was necessary to control the contents of the all books one by one. As a result of this critics and comparison, it is concluded that Mehmet Tevfik who was the history teacher of Atatürk and Mehmet Tevfik who is the author of the Ottoman History was confused by many researchers therefore Atatürk's history teacher Mehmet Tevfik was mistakenly referred as the author of the Ottoman History book.

In the following sections the content of the book was studied. Mehmet Tevfik Paşa's understanding of history, his ideas and the important parts of this book was discussed.

Results

Mehmet Tevfik Paşa was a well known historian of the late Ottoman and the early Republic period. He was not only a historian but also a statesmen of his time. His ideas spreaded all over the Ottoman region of that time. According to the Ottoman History book

and other books, his ideas had been influential on the generations of the early republic period of Turkey.

Discussion

In this work, the importance of Mehmet Tevfik Paşa in History Education and made comments regarding the issue. The influence of Mehmet Tevfik Paşa's ideas on early republic period of Turkey discussed as well.

Conclusion

As a result, Mehmet Tevfik Paşa's Ottoman History book was not really taken into consideration by the researchers regarding the late Ottoman History although his counterparts like Ahmet Refik and Ahmet Rasim was known very well. His death in 1915 may be considered a reason for being forgotten. In this respect, this work also aims to make Mehmet Tevfik Paşa and his works to be known by our contemporary historians.

This work also helped a misunderstanding and a confusion was sorted out by declaring Mehmet Tevfik Paşa as the author of the book "Ottoman History" not the other Mehmet Tevfik who was the history teacher of Atatürk. This confusion was cleared out through this work as well.